

Subject Area
Education

Year: 2022
Vol: 8 Issue: 97
PP: 1300-1307

Arrival
28 February 2022
Published

30 April 2022
Article ID Number
61149

Article Serial Number
12

Doi Number
<http://dx.doi.org/10.29288/8ssj.61149>

How to Cite This Article
Çelikkanat Nas, Ş. &
Nas, M. (2022). "8. Sınıf
Türkçe Ders Kitabındaki
Metinlerde Ama
Bağlacının Anlamsal
Çeşitliliği Açısından
İncelenmesi"

International Social
Sciences Studies
Journal, (e-ISSN:2587-
1587) Vol:8, Issue:97;
pp:1300-1307

Social Sciences Studies
Journal is licensed under a
Creative Commons
Attribution-NonCommercial
4.0 International License.

8. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Metinlerde Ama Bağlacının Anlamsal Çeşitliliği Açısından İncelenmesi

Examination of but Connector in Texts in The 8th Grade Turkish Textbook in Terms of The Secondary Diversity

Şenay ÇELİKKANAT NAS ¹ Muhsin NAS ²

¹ Doktora Öğrencisi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Türkçe Eğitimi Bölümü, Ankara, Türkiye

² Uzman, Altındağ Halk Eğitimi Merkezi, Müdür Yardımcısı, Türkçe Eğitimi, Ankara, Türkiye

ÖZET

Bu çalışma, 8. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan öyküleyici ve bilgilendirici metinlerdeki ama bağlacının anlamsal çeşitliliğini incelemek amacıyla yapılmıştır. Araştırmada 8.sınıf Türkçe ders kitabında bulunan 12 öyküleyici ve bilgilendirici metinlerden elde edilen ve 35 kez kullanılan ama bağlacının anlamsal çeşitliliği betimlenmiştir. Ders kitabındaki metinlerden serbest okuma, dinleme metinleri ve şiirler çalışma dışı bırakılmıştır. Çalışmada betimsel araştırma modellerinden doküman incelemesi yapılmıştır. Çalışmada 8. sınıf Türkçe ders kitabındaki metinlerde metin yüzeyinde bulunan ama bağlacının derin anlamda, anlamsal çeşitliliğinin fazla olduğu gözlenmiştir. Aynı zamanda öyküleyici metinlerde kullanılan ama bağlacının anlamsal çeşitliliğinin bilgilendirici metinlerdeki anlamsal çeşitliliğe göre fazla olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte ama bağlacı tümceye en sık çaresizlik anlamını katmıştır.

Anahtar sözcükler: Bağlaçlar, Ama Bağlacı, Bağdaşıklık, Tutarlılık

ABSTRACT

This study was carried out to examine the semantic diversity of the conjunction ama in the narrative and informative texts in the 8th-grade Turkish textbook. In the research, the semantic variety of the conjunction, which is obtained from the narrative and informative texts in the 8th grade Turkish textbook and used 35 times, is described. Free reading, listening to texts, and poems from the texts in the textbook were excluded from the study. In the study, document analysis was made from descriptive research models. In the study, it was observed that in the texts in the 8th-grade Turkish textbook, the semantic variety of the conjunction, which is on the surface of the text, but in the deep sense, is high. At the same time, it has been determined that the semantic variety of the conjunction used in narrative texts is higher than the semantic variety in informative texts. However, the conjunction most often added the meaning of helplessness to the sentence.

Keywords: Conjunctions, But Conjunction, Cohesion, Coherence

1. GİRİŞ

Ana dili eğitiminde, temel dil becerilerinin kazandırılması ve geliştirilmesi sürecinde kullanılan ana materyallerden biri metindir. Bu nedenle dil eğitiminde öncelikle geliştirilmesi gereken yönlerden biri metin bilgisini ve bilincini geliştirmektir (Dilidüzgün, 2017). Öğrencilerin ana dili eğitimi sırasında çok sayıda metinle ve farklı metin türleriyle karşılaşması, metin bilgisi ve bilincinin gelişmesine katkı sunacaktır. Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda da (MEB, 2019) öğrencilerin çeşitli metin türleriyle karşılaşmaları hedeflenmekte ve öğrencilere metin türlerinin özelliklerinin fark etmelerini sağlama amacı güdülmektedir. Öğrenciler, okul ortamında özellikle Türkçe ders kitapları aracılığıyla çeşitli metin türüyle karşılaşmakta, bu metinlerle ilgili farklı açılardan incelemeler yaparak gerek yazın alanında gerekse kitle iletişim araçlarında bulunan metinlere nasıl yaklaşımları gerektiğini öğrenmektedirler (Yılmaz & Topal, 2010). Bu sebeple metindilbilim ilke ve kavramlardan faydalanılması öğrencilerin metne nasıl yaklaşımları gerektiği bilgisi ile metne bakışı daha sistemli ve işlevsel hâle getirecektir.

Metindilbilim metne bakışa yeni boyutlar kazandıran bir araştırma alanıdır. Metni; anlamsal, yapısal ve işlevsel bir bütün olarak incelemek metindilbilimin çalışma alanını oluşturmuştur (Torusdağ & Aydın, 2017). Metindilbilim önce metin türlerini belirler ve gruplandırır, daha sonra farklı alanlardan elde edilen bilgiler ışığında metin üretimi çalışmaları yapar. Metindilbilimin çalışma alanı genişler, sadece belli bir alanın metinleriyle değil reklam metinleri, ders kitapları, yönetmelikler, kullanım kılavuzları, romanlar, hukuk metinleri gibi farklı alanlara yönelik metinlerdeki ortak yapısal ve bildirişimsel yapısal nitelikleri saptamaya çalışır (Dilidüzgün, 2017). MEB tarafından ise metin türleri üç ana başlık etrafında ele alınmıştır: "bilgilendirici metinler, öyküleyici metinler, şiir" (2019, s. 17). Bilgilendirici metinler ve öyküleyici metinler de farklı özellikleri göz önünde bulundurularak alt başlıklar hâlinde ders kitaplarında yer almıştır.

Bilgilendirici metinler; bilgi vermeyi, fikir aşlamayı, eleştirmeyi amaçlayan öğretici, tartışmacı ve açıklayıcı metinlerdir. Metinleri anlamlandırabilmek için ön bilgilere ihtiyaç duyulmaktadır ancak bilgilendirici metinler için bu gereklilik daha önemlidir. Bu metinlerde özel kelimeler, kurallar, terimler, kavramlar gibi teknik ifadelerin yer alması okurun bu bilgilerle ön bilgilerini birleştirerek tekrar inşa etmesi gerektirdiği için okur açısından okuduğunu anlamak zorlaşmaktadır (Vakilifard & Armand, 2006). Bilgilendirici metinlerle öyküleyici metinlerin yazılış amaçları farklıdır. Metin türlerinin düzenleniş biçimleri birbirlerinden farklı olduğu için metin türünün özelliğine göre farklı okuma biçimleri gerektirmektedir (Korkut, 2016). Dolayısıyla bilgilendirici metinleri okumak ve anlamak öyküleyici metinlere göre daha fazla bilişsel yük gerektirmektedir. Bilgilendirici metinler bilgi vermeyi hedeflerken öyküleyici metinler edebî zevk kazandırmayı hedeflemektedir. Öyküleyici metinler, belli bir başlangıçla sonuç arasında sunulan metin parçalarının vaka (olay), şahıs kadrosu, zaman, mekân, bakış açısı ve anlatıcı gibi unsurlardan oluşan türlerdir (Aktaş, 2000). Bu türdeki metinlerde okurun metni anlamlandırabilmesi için dünya bilgisine ihtiyaç duyulsa da temel amaç bilgi vermek değil okura okuma zevki kazandırmaktır. İster bilgilendirici metin olsun ister öyküleyici metin olsun okurun metinle bağ kurabilmesi ve anlayabilmesi için metnin bağdaşık ve tutarlı olması çok önemlidir.

Bağdaşıklık ve tutarlılık, De Beugrande ve Dressler (1980) tarafından ortaya atılan metin merkezli ölçütlerdir. Bağdaşıklık dil bilgisel bağlarla ilgili tutarlılık anlamsal bağlarla ilgilidir. Bağdaşıklık, metin yüzeyinde çeşitli dilsel kodlarla görünüm sağlamaktadır. Bu kodlardan biri de bağlaçlardır. Bağlaçlar, metin yüzeyinde okur tarafından fark edilebilen çeşitli görev ve amaçlarla tümce içinde yer alan dil bilgisel unsurlardır. Tümceler arasındaki anlamsal ilişkilerin %30-40'ı bağlayıcılarla sağlanmaktadır (Taboada, 2006). Bununla birlikte bağlaçlar işlevine göre çeşitlilik göstermektedir (Uzun, 2013). Bağlaçların işlevlerine yönelik birçok çalışma yapılmıştır (Çelik, 1999; Doğan, 1994; Karaşin, 2008; Topbaş & Özcan, 1995; Kuru Gönen, 2011; Üstünova, 2006). Ancak ders kitaplarındaki ama bağlacına yönelik bir çalışma tespit edilmemiştir.

Bağlaçlar, metin bağdaşıklığında önemli olduğu kadar metin tutarlılığı için de önemlidir. Dolayısıyla okuduğunu anlama ve metin üretme açısından bağlaçlar önemli yol göstericilerdir. Bu çalışmada da 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında bulunan metinlerde kullanılan “ama” bağlacının anlamsal çeşitliliği açısından betimlemek amaçlanmaktadır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Metindilbilim ve Metin

1960'lerden sonra metnin dil bilgisinin ötesine geçerek iletişimsel boyutuyla da ilgilenen metindilbilimin temel araştırma nesnesi metindir. Metindilbilim hem yazılı hem de sözlü eserlerin iletişimsel ve işlevsel boyutlarıyla ilgilenmiştir. Metindilbilimin ortaya çıkışına kadar dil, gramer kuralları çerçevesinde değerlendirilirken bu bilim dalının ortaya çıkışıyla sınırları aşarak hem anlatı metinlerinde hem de bilimsel metinlerde metin çözümlemesi yapılmıştır.

Metindilbilim, bir metni kendi içinde ve kendisi için irdelemekte; aynı zamanda metni meydana getiren yapılar ve bu yapıların birbiriyle olan ilişkileri sorgulamaktadır (Gökçe, 2013). Bu yapılar bazen önermeler arası bazen tümceler arası bazen de tümce üstü yapılar arası ilişkileri içermektedir. Bununla birlikte metne bakışta çeşitli boyutlar ortaya çıkmıştır ve bu durum metin tanımlarında da çeşitliliği beraberinde getirmiştir. Bazı araştırmacılar dil bilgisi boyutunu ön plana çıkarırken bazıları anlamsal veya iletişimsel boyutuyla ilgilenmişlerdir. Metin, biçimsel olarak ele alındığında sözdizimsel tutarlılık açısından, ancak işlevsel olarak ele alındığında, iletişimsel amaca dayalı metinsellik ölçütleri açısından tanımlanmaktadır (Çıkrıkçı, 2004). “Metin, iletişim bağlamında sunulmuş bir yapıdır” (Günay, 2013, s.44).

Metnin iletişimsel boyutunun da devreye girmesiyle incelenen alanı tümceden metne genişletmiş ve metnin bağlamı da göz önünde bulundurularak metinler incelenmeye başlanmıştır. Bu bağlamda metne karşı yeni yaklaşımlar ve sorular ortaya çıkmıştır. Bu soruların başında ise “metni metin yapan ölçütleri nelerdir? sorusunu sorularak elde edilen yazılı veya sözlü ürünlerin metin olup olmadığına karar verilmesine katkı sunmuştur. Metinsellik, metni metin yapan bileşenlerin oluşturduğu bütündür (Uzun, 2013). Bu bileşenler de metinsellik ölçütlerini ortaya çıkarmıştır. De Beugrande ve Dressler (1980) metin için yedi ölçüt belirler. Bu ölçütler; bağdaşıklık, tutarlılık, kabuledilebilirlik, amaçlılık, bilgisellik, durumsallık, metinlerarasılıktır. Bağdaşıklık ve tutarlılık metin merkezli ölçütlerdir, diğerleri ise kullanıcı merkezli ölçütlerdir.

Bir metni metin yapan kriterler, her defasında metnin kendi içinde oluşur bununla birlikte üretilen her metnin özelliğine, türüne (siyasi, yazımsal, hukuki...), işlevine (anlatısal, kanıtlayıcı, betimsel...), metni üreten özneye, alıcısına ve üretildiği şartlara göre düzenlenir (Onursal, 2003). Her metnin doğrudan ya da dolaylı olarak taşıdığı bir ileti bulunmaktadır. Yani metinler üretilirken bir amaca hizmet eder. Her metnin yazılış amaçları, hitap ettiği

kitle, anlatım şekli, gerçeklik algısı farklıdır. Bazı metinler bir bilgi öğretmeyi hedeflerken bazıları okura/dinleyiciye estetik keyif aldirmayı amaçlar. Metin üreticisi de hedeflediği amaç doğrultusunda metnini oluşturur.

2.2. Metin Türü

Metindilbilimin görevi metni metin türlerine göre sınıflandırma ve çözümlenmedir; buna ek olarak metindilbilim metnin iletişimsel işlevinin incelenmesi, belli metin türlerinin karakteristik biçimlerinin ve türün yapısının belirlenmesiyle de ilgilenir (Aydın, 2012). İletişimsel amaçla üretilmiş bir metin, metin türünün amacı doğrultusunda gerektirdiği dilsel düzenlemelere göre üretilmiş bir metin demektir (Çıkrıkçı, 2007). Metnin iletişimsel işlevleri ve amaçları, tür içinde belirginleşir. Metnin iletişimsel amaçları, metin türünü ortaya çıkarır; metin türü de o metne has söylem şemasını ile dil kullanımlarını belirler (Uzun, 2013). “Metin türü, metindeki metin içi plan ve düzenlemeyi doğrudan yönlendirir” (Çelikkat Nas, 2020). Doğru ve amacına uygun yapılandırılmış bir metin, metin alıcısının metni anlamlandırmasında ve metin türünü tanımasında önemli role sahiptir. Metin türü bilgisi, okura nasıl bir metinle karşı karşıya olduğunu ve zihnini nasıl hazırlaması gerektiği konusunda kolaylık sağlar. Okur metinle karşılaştığında önce metin türünü tanımlamalıdır, ancak bu sayede metnin en iyi biçimde algılanmasını ve anlamlandırmasını sağlayacak metin tonu yakalanabilecektir (Kaygısız, 2018). Her ne kadar türlerin özellikle alt türlerin sınırları keskin çizgilerle ayrılmassa da ve bu durum tartışmalı olsa da bir türü diğerinden ayırt eden bazı özellikler bulunmaktadır. Örneğin hem makale hem de deneme bilgilendirici metin türü sınıfındadır. Ancak makale yapısı gereği nesnel ve kanıtlanabilir bilgiler sunarken deneme, sunduğu bilgileri kanıtlamak zorunda değildir ayrıca makaleye göre daha öznelidir.

Metinler listeleme, sıralama, karşıtlık, neden-sonuç, sorun-çözüm, açıklama, tanımlama ve karşılaştırma gibi birçok farklı yapıya bürünmektedir. Elbette bir metin sadece bir yapıda olmadığı gibi bütün yapıları da içinde barındırmaz. Dolayısıyla metnin türüne ve kullanım amacına göre kullanılan bağlaçların da işlevleri değişmektedir.

2.3. Bağlaçlar ve “Ama” Bağlacı

Metin, kendisini oluşturan tümce dizilerinin kendi içlerinde bağdaşıklık ve tutarlılık kriterleriyle bağlanarak bir anlam bütünlüğü oluşturan, belli bir amaç doğrultusunda üretilmiş, başı ve sonu mutlak çizgilerle sınırlanmış sözlü veya yazılı bir dilsel ürün olarak tanımlanabilir (Onursal, 2003). Bir metnin en önemli özelliği, metni oluşturan önermeler ile tümceler arasında kurulan anlamlı ilişkileri kurmasıdır. Bu ilişkiler metin yüzeyinde açık veya örtük olarak görülebilir. Önermeler ve tümceler arasındaki bu mantıksal ilişkiyi açık olarak gösteren en önemli araç da bağlaç kullanımıdır. Bağlaçlar, tümceler arasındaki tutarlılık ilişkisini göstermek açısından son derece işlevseldir.

Bağlaçlar, bir önermenin sunduğu bilgiye dikkat çekmek ve önermeler arasında ilişkiler kurulması açısından süreci hızlandırır. Bağlaçların açık kodlar hâlinde karşımıza çıkması da anlamlandırmayı kolaylaştırır. Bu çalışmanın da önemli bir bölümünü oluşturan bağlaçlar, işlevleri açısından metin içinde önermeler arasında kurdukları ilişkiler çeşitlilik göstermektedir. Çalışmada bilgilendirici ve öyküleyici metinlerde yer alan ayrıca metin yüzeyinde gözlenen “ama” bağlacının önermeler arası kurduğu ilişkiler hedeflenmiştir.

Ama bağlacı çoğunlukla karşımıza zıtlık bağlacı olarak çıksa da önermeler arasında kurduğu ilişkiler dolayısıyla çeşitli işlevler kazanmaktadır. Bu işlevler araştırmacılarla farklı şekilde sınıflandırılmıştır. Üstünova (2006) çelişki bildirme, beklenen olumluluğu olumsuzlaştırma, beklenen olumsuzluğu olumlulaştırma, iki tümce arasında ilkinin yorumlanması, sebep bildirme, sorgulama, koşul bildirme, kesinlik, karşılaştırma, çaresizlik, kanıtlama, karşı çıkma, benzerlik işlevlerini ele almıştır. Doğan (1994) “ama”nın işlevlerinin pragmatik analizi, “ama”nın beklentini olumsuzlanması ve karşıtlık olarak iki işlevi olduğunu ortaya koymaktadır. Kuru Gönen (2011) “ama ve fakat” bağlaçlarının tümce başındaki, tümce ortasındaki ve tümce sonundaki anlamsal ilişkileri açısından değerlendirmiştir. “Ama” bağlacına yönelik yapılan çalışmalara bakıldığında, bu bağlacın birçok anlamsal işlevi olduğu araştırmacılarca ortaya koyulmuştur. Bu çalışmada da Türkçe derslerinin en temel materyali olan metinlerde “ama” bağlacının işlevlerinin çeşitliliği açısından betimlenmesi amaçlanmıştır.

3. ARAŞTIRMA PROBLEMİ

Okullarda kullanılan Türkçe ders kitaplarındaki bilgilendirici ve öyküleyici metinlerdeki “ama” bağlacının anlamsal çeşitliliği ne düzeydedir?

4. YÖNTEM

Bu çalışmanı yöntemini betimsel araştırma yöntemlerinden belge tarama modeli oluşturmuştur. Tarama modelleri, geçmişte veya hâlen var olan bir durumu olduğu hâliyle betimlemeyi amaç edinen bir araştırma yaklaşımlarıdır. Araştırmaya konu olan olay, birey veya nesne, kendi bulunduğu koşullar içinde ve var olduğu gibi tanımlanmaya

çalışılır. Araştırmayı herhangi bir şekilde değiştirme ve sonuçları etkileme çabası gösterilmez. Bilinmek istenen şey vardır ve oradadır. Önemli olan, onu uygun bir şekilde gözleyip, inceleyip olduğu hâliyle belirleyebilmektir (Karasar, 2012).

Araştırma, metin çözümlemesi yapılarak öğrencilerin kullandığı kitabın doküman incelemesi oluşturmuştur. 8. sınıf düzeyinde kullanılan Türkçe ders kitaplarındaki öyküleyici ve bilgilendirici metinler tespit edilerek belirlenmiştir. Bu metinlerde yer alan “ama” bağlacı tespit edilerek anlamsal işlevlerinin çeşitliliği açısından sınıflandırılmıştır. Çalışmada dinleme metinleri ve serbest okuma metinleri araştırma dışı bırakılmıştır.

5. BULGULAR

Bu bölümde çalışmanın 8. sınıf ders kitabındaki bilgilendirici ve öyküleyici metinlerden elde edilen bulguları yer alacaktır.

2019 Türkçe Dersi Öğretim Programı incelendiğinde “T.8.3.10. Geçiş ve bağlantı ifadelerinin metnin anlamına olan katkısını değerlendirir. Oysaki, başka bir deyişle, özellikle, kısaca, böylece, ilk olarak ve son olarak ifadeleri üzerinde durulur.” kazanımı 8. sınıf düzeyinde yer almaktadır. 8. sınıf ortaokulun en üst basamağı olması nedeniyle dili ortaokul seviyesinin sınırlarında en geniş anlamda kullanılması beklenmektedir. Dolayısıyla kullanılan bağlaç çeşitliliğinin de fazla olması beklenen sınıf düzeyi, 8. sınıftır. Bu sebeple bu çalışmada 8.sınıf Türkçe ders kitabı temel alınmıştır.

5.1. Türkçe Ders Kitaplarındaki Bilgilendirici ve Öyküleyici Metinlerdeki “Ama” Bağlacının Anlamsal Çeşitliliği

Serbest okuma ve dinleme metinleri çalışma dışı bırakılan bu çalışmada 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinler incelendiğinde 7 bilgilendirici, 5 öyküleyici metin ile toplamda 12 metinde ama bağlacı yer almaktadır. Aşağıdaki tabloda ama bağlacına rastlanan metinler yer almıştır.

Tablo.1. Ama bağlacının yer aldığı metin sayısı ve bağlaç sayısı

8.sınıf Türkçe ders kitabı metinleri	Ama bağlacının bulunduğu metin sayısı	Ama bağlacı sayısı
Bilgilendirici metinler	7	16
Öyküleyici metinler	5	19
Toplam	12	35

5.1.1. Bilgilendirici Metinlerde Yer Alan Ama Bağlaçlarının Anlamsal İşlevleri

Bilgilendirici metinlerde toplamda 16 ama bağlacı kullanılmıştır. Bu bağlaçların hemen hepsi farklı anlamda kullanılmıştır. Ders kitabından alınan örnekler şu şekildedir:

1. “Her şeyin iyi tarafını görmek; her şeye iyi tarafından bakmak insanı yanıltabilir, diyebilirsiniz. Ama unutmayın ki insana yaşama sevinci, neşesi katan gerçekte iyimserlerdir” s.13.

Yukarıda tümceleri birbirine bağlayan ama bağlacı, karşıtlık ilişkisi kurmuştur.

2. “Bundan kaçmaları olanaksızdır... Ama çok zor durumlarda bile kör iyimserliğin yol ve araçlarını kullanmaya kalkmazlar”s.13.

Paragraf içinde anlamsal ilişki kuran ama bağlacı, karşılaştırma anlamında kullanılmıştır.

3. “Deneyimlerimiz, görgülerimiz bu önermenin çok da yaygın ve geçerli olmadığını gösterir. Ama doğrusu bu”s.13.

İki tümce arasında kullanılan ama bağlacı, kesinlik anlamında kullanılmıştır.

4. “Yanıma gelmek için birkaç defa duvara dayanmıştı. Ama kıymetli, esmer bir kösele gibi buruşuk yüzünde, ihtiyar siyah gözlerinde muradına ermiş bir ruhun huzuru ve olgunluğu vardı”s.47.

Paragraf içinde yer alan ama bağlacı, çelişki anlamında kullanılmıştır.

5. “Her gün burada ölüverirsem, mezarım bandıra altında kalırsa diye çıldırıyordum. Ama düşmanlar bırakmıyorlar, öteye kaçmak için bizim de ne atımız ne arabamız vardı”s.47.

Paragraf içinde yer alan ama bağlacı, çaresizlik anlamında kullanılmıştır.

6. “Ayaklarım şişti, dilim dışarı çıktı ama onları buldum”s.47.

Paragraf içinde anlamsal ilişki kuran ama bağlacı, olumsuzluğu olumlulaştırma anlamı kurmuştur.

7. “Anama babama burada iyi olduğumu bildirmek istiyorum ama okumam yazmam yok” s.60.

Tümceleri birbirine bağlayan ama bağlacı, çaresizlik anlamında kullanılmıştır.

8. *“Anacığım, beni buraya gönderirken kafama kına yaktın ama burada komutanlarım da arkadaşlarım da benle hep dalga geçiyorlar”*s.61.

Tümceleri birbirine bağlayan ama bağlacı, sebep-sonuç ilişkisi kurmuştur.

9. *“Anadolu halkının kendi şivesiyle konuşması doğal ama gerekli ve doğru olan halkımızın iletişim araçlarıyla doğru ve güzel Türkçeye özendirilmesi değil midir?”*s.131.

Paragraf içinde kullanılan ama bağlacı, karşı çıkma, itiraz etme, reddetme anlamında kullanılmıştır.

10. *“Kuşlar o saatlerde neden telaşlıdırlar, pek bilmem ama tabiat yavaş yavaş durulur; etrafla beraber insanın ruhuna da bir sessizlik çöker”* s.150.

Paragraf içinde kullanılan ama bağlacı, karşıtlık ilişkisi kurmuştur.

11. *“Öğle yemeğinden sonra gelen rehabetin tadı hiçbir gece uykusunda bulunmaz. (BURASI PARAGRAF BAŞI) Ama yaş ilerledikçe insanlar sabah saatlerini sever olurlar”*s.150.

Paragraflar arası ilişki kuran ama bağlacı, çelişki anlamında kullanılmıştır.

12. *“Sizin için günün hangi saati iyidir, buradan bir şey söyleyemem ama bana sorsalar saatlerin en iyisi ne akşam saatidir, ne öğle saati, ne de sabah saati”*s.150.

Paragrafta tümceler arası ilişki kuran ama bağlacı, karşılaştırma ilişkisi kurmuştur.

13. *“Sabahleyin 9’da mı, öğleyin 12’de mi, akşam 7’de mi gelir; gün ortasında mı, gece yarısında mı teşrif eder, bilinmez. Ama o gelince en çetin meselelerinizi tereyağından kıl çeker gibi hâllerde, en çıkılmaz davaların içinden tüy gibi hafif çıkarırsınız...”*s.151.

Paragraf içinde tümceler arası ilişki kuran ama bağlacı, kesinlik anlamında kullanılmıştır.

14. *“...sadece dikkatli olmaları sayesinde geldiği kolayca fark edilen bir saattir. Ama dikkatli olmayan, kendini hayatın akışına bırakmış veya akıntuların tersine sandalını yürütmeye çalışan insan, eşref saatin geldiğini fark etmek şöyle dursun, duvardaki asma saatin on ikiye çeyrek kalayı gösterdiğini bile görmez”* s.151.

Paragraf içinde tümceler arası ilişki kuran ama bağlacı, uyarı anlamı katmıştır.

15. *“İçilen bir fincan acı kahve ama kırk yıl hatırı var. İçenler, hatır saymasını, gönül almasını bilenler için...”* s.193.

Paragraf içinde tümceler arası ilişki kuran ama bağlacı, çelişki anlamında kullanılmıştır.

16. *“Yıllar olmuş kocası Arif’ten haber almayı, herkes öldü gözüyle bakıyormuş ona ama Zehra’nın içinde saklı bir umut varmış yine de...”* s.269-270.

Önermeler arası ilişki kuran ama bağlacı, karşıtlık anlamı katmıştır.

5.1.2. Öyküleyici Metinlerde Yer Alan Ama Bağlaçlarının Anlamsal İşlevleri

Öyküleyici metinlerde toplamda 19 ama bağlacı kullanılmıştır. Bu bağlaçların hemen hepsi farklı anlamda kullanılmıştır. Ders kitabından alınan örnekler şu şekildedir:

1. *“Ne dedilerse öylece oldu ama ben Nurettin’le aynı yere düşmedim”*s.122.

Önermeler arası ilişki kuran ama bağlacı, çelişki anlamında kullanılmıştır.

2. *“Attular ağızlarına, ben de attım ama önce az az aldım ağzıma”* s.123.

Önermeler arası ilişki kuran ama bağlacı, dereceleme yapılarak karşılaştırma anlamında kullanılmıştır.

3. *“Nasıl mâni ama?...”*s.206.

Tamamlanmamış tümce içinde kullanılan ama bağlacı, sorgulama anlamı katmıştır.

4. *“KARAGÖZ: Ne güzel olurdu. Düşünsene eşeğe binmiş gidiyorsun, birden karşına Nasrettin Hoca çıkıyor. O da eşeğe binmiş.*

*HACİVAT: Ama ters binmiştir”*s.207.

Bir tiyatro metninde karşılıklı konuşma sırasında kullanılan ama bağlacı, çelişki anlamı barındırmaktadır.

5. *“KARAGÖZ: Cahil diye okuma yazma bilmeyene denir. Ben okuryazarım. Gerçi yazarlığım pek iyi sayılmaz ama...*

HACİVAT: Boşuna çabalama Karagöz, cahilsin”s.208.

Bir tiyatro metninde karşılıklı konuşma sırasında kullanılan ama bağlacından sonra söylenmek istenen tümce söylenmeyerek eksik bırakılmıştır. Burada ama bağlacının eksilti işlevi kullanılmıştır.

6. *“KARAGÖZ: Uydurdun be! Eh, öyle olsun. Bak gerisini dinle:*

Cahil diyen Hacı Cavcav,

Kendisi zır cahil oldu. Nasıl mâni ama. Dur şunu bir daha söyleyeyim de aklıma kazınsın:

Bir tiyatro metninde karşılıklı konuşma sırasında kullanılan ama bağlacı, sorgulama anlamı katmıştır.

7. *“Pencereme bir kuş kondu*

Kanadını kedi yoldu

Burası uymadı ama

Dur, değiştireceğim

Hacivat böyle uydurdu

Gördün mü? Bana cahil demeye utan. Ben hem okur, az yazar, hem de çok iyi mâni düzerim. Bana cahil diyemezsin.” s.209.

Bir tiyatro metninde karşılıklı konuşma sırasında kullanılan ama bağlacı, sebep-sonuç ilişkisi kurmuştur.

8. *“HACİVAT: ...Üstelik yedi iklim gezerim ama ne fayda?”s.209.*

Bir tiyatro metninde karşılıklı konuşma sırasında kullanılan ama bağlacı, çaresizlik anlamı katmıştır.

9. *“HACİVAT: İyi ama sen de cahilsin” s.210.*

Bir tiyatro metninde karşılıklı konuşma sırasında kullanılan ama bağlacı, benzerlik anlamı katmıştır.

10. *“HACİVAT: Ne dersen de. Haklısın. Ama benim cahilliğim uzun sürmeyecek” s.211.*

Bir tiyatro metninde karşılıklı konuşma sırasında kullanılan ama bağlacı, itiraz anlamı katmıştır.

11. *“Boğuşa boğuşa geri çekiliyordu. Ama yiğitleri gerideki çoğu güçsüz yılıkıkları faydadan yoksun bırakıyordu” s.218.*

İki tümce arasında ilişki kuran ama bağlacı, olumluluğu olumsuzlaştırma işlevinde kullanılmıştır.

12. *“Aygır uçarcasına gerideki atların yardımına koştu. Ama geç kalmıştı” s.218.*

İki tümce arasında ilişki kuran ama bağlacı, olumluluğu olumsuzlaştırma işlevinde kullanılmıştır.

13. *“Bu kadar hızlı, güçlü koştuğu hayatı boyu görülüşlerden değildi. Ama peşindeki azgın, kendinden geçmiş bir acı hırs, bir acı güçtü” s.218.*

İki tümce arasında ilişki kuran ama bağlacı, sebep-sonuç ilişkisi kurmuştur.

14. *“Onları sayısız çığırış ve çırpınışlarıyla kıyılarda görür, durur ve görmesini de severiz. Ama o bildiğimiz martılardan çok daha büyük ve kanatları çok daha uzun bir açık deniz martısı vardır” s.234.*

Paragraf içinde anlamsal ilişki kuran ama bağlacı, karşılaştırma anlamı katmıştır.

15. *“Doğdu doğalı tanıdığı göğü karanlıklarda aradı. Ama göğü bulamıyordu.” S.235.*

İki tümce arasında anlamsal ilişki kuran ama bağlacı, çaresizlik anlamı katmıştır.

16. *“Miho hâlâ gündüzü arıyor ama bulamıyordu.*

İki tümce arasında ilişki kuran ama bağlacı, karşıtlık anlamında kullanılmıştır.

17. *“(…) Ama artık bitkindi” s.235.*

Paragraf içinde anlamsal ilişki kuran ama bağlacı, çaresizlik anlamı katmıştır.

18. “Elini balığa doğru uzatmak üzere eğildi. Ama ötekilerden, başparmağına irisinden bir tane dülger balığı takmış birisi kocaman çizmeli ayağını dülger balığının sırtına bastı” s.254.

İki tümce arasında ilişki kuran ama bağlacı, olumluluğu olumsuzlaştırma anlamında kullanılmıştır.

19. “— Değil ama gelmiş kayığınızda çalışmış bir kere” s.255.

İki tümce arasında ilişki kuran ama bağlacı, çaresizlik anlamı katmıştır.

8. sınıf Türkçe ders kitabındaki bilgilendirici ve öyküleyici metinler incelendiğinde ama bağlacının birçok farklı anlamda kullanıldığı tespit edilmiştir.

6. SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu araştırmada, 8. Türkçe ders kitabında bulunan 12 öyküleyici ve bilgilendirici metinlerdeki 35 kez kullanılan ama bağlaçlarının anlamsal çeşitliliğini betimlenmiştir. Eğitim ortamlarında ama bağlacının çoğunlukla olumlu ve olumsuz cümleleri bağlama işlevi olan karşıtlık anlamı üzerinde durulduğu bilinmektedir. Ancak bu çalışmada ama bağlacının ders kitabındaki metinlerde anlamsal çeşitliliğinin sadece karşıtlık bağlacı olarak kullanılmadığı aslında metin içinde çok daha fazla anlamsal çeşitliliğine yer verildiği anlaşılmıştır. Öyküleyici metinlerde ama bağlacı; karşıtlık, karşılaştırma, çelişki, çaresizlik, sebep-sonuç, eksilti, sorgulama, olumluluğu olumsuzlaştırma ve benzerlik anlamlarında kullanılmıştır. Bilgilendirici metinlerde ise; karşıtlık, karşılaştırma, kesinlik, çelişki, çaresizlik, olumsuzluğu olumlulaştırma, sebep-sonuç, itiraz/reddetme ve uyarı anlamlarında kullanılmıştır.

8. sınıf Türkçe ders kitabındaki bilgilendirici ve öyküleyici metinlerdeki ama bağlaçlarının anlamsal kullanımlarına bakıldığında öyküleyici metinlerdeki anlamsal çeşitliliğin bilgilendirici metinlerden daha fazla olduğu gözlenmiştir. Tüm metinler incelendiğinde, ama bağlacı en sık çaresizlik anlamında kullanılmıştır. Sonuç olarak ders kitabında ama bağlaçlarının anlamsal çeşitliliği göz önünde bulundurulduğunda okul ortamlarında ders işleme sürecinde de bu çeşitliliğin yansıtılmasının öğrencilere önemli katkıları olacaktır.

Bağlaçların metinlerin yüzey yapıdaki görünüşleri ve derin yapıdaki özellikleri açısından diğer bağlaçlara bakılması aynı zamanda diğer sınıf düzeylerindeki metinlerin de incelenmesi alana katkı sunacaktır.

KAYNAKÇA

Aktaş, Ş. (2000). Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş. Ankara: Akçağ Yayınları.

Aydın, İ. (2012). 8.Sınıf Türkçe ders kitabının Duygular temasında yer alan okuma metinlerine metindilbilimsel bir yaklaşım. *Turkish Studies - International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turcic*, 7(3), 381-407.

Beaugrande, R.-A. d., & Dressler, W. (1981). *Introduction to text linguistics*. Londra: Longman.

Çelik, M. (1999). dA'nın İşlevleri. *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, 10, 25-32.

Çelikkat Nas, Ş.(2020). *Türkçe ders kitaplarında yer alan bilgilendirici metinlerdeki retorik ilişkilerin görünümü* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Çıkrıkçı, S. S. (2004). İlköğretim öğrencilerinde özetleme becerisinin gelişimi. (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi.

Çıkrıkçı, S. S. (2007). Metindilbilimin temel kavramlarının anadili öğretimi süreci açısından değerlendirilmesi. *Dil Dergisi*, 43-57.

Dilidüzgün, Ş. (2017). Metindilbilim ve Türkçe öğretimi. Ankara: Anı Yayıncılık.

Doğan, G. (1994). “‘ama’ Bağlacına Edimbilimsel Bir Bakış”. *Dilbilim Araştırmaları*, (eds.) İmer, K., Kocaman, A., Özsoy, S. Ankara: Hitit Yayınları.

Gökçe, B. (2013). Kanıtlayıcı metinlerinmetin dilbilimi açısından çözümlenmesi: “Bilgisayar Yalnızlığı” örneği. *International Journal of Language Education and Teaching*, 1 (1), 10-34.

Günay, V. D. (2013). *Metin bilgisi*, Genişletilmiş 4. Baskı, İstanbul: Papatya Yayınları, (ISBN: 978-605-4220-71-7).

Karasar, N. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel.

Karaşin, H. (2008). Bağlaç Görevinde Kullanılan “Ya” nın Anlamsal İşlevleri. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(14), 215-227.

- Kaygısız, Ç. (2018, Winter). Okuma eğitiminde metin yapısı ve farkındalığı: bilgilendirici metin örneği. *Turkish Studies Volume* 13(4), 823-840.
- Korkut, E. (2016). Metin dilbilimi ve dil öğretimi. E. Korkut, & İ. Onursal Ayırır (Dü) içinde, Dil bilimleri ve dil öğretimi (s. 173-199). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Kuru Gönen, S.İ. (2011). A neo-humean analysis of Turkish discourse markers “ama” and “fakat”. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15 (1), 253-278.
- MEB. (2021). Ortaokul ve imam hatip ortaokullar için 8.sınıf Türkçe ders kitabı. Ankara.
- MEB. (2019). Aralık 2020 tarihinde Talim Terbiye Kurulu:
<http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=663> adresinden alındı
- Onursal, İ. (2003). Türkçe metinlerde bağdaşıklık ve tutarlılık. (A. Kıran, E. Korkut, & S. Ağıldere, Dü) *Günümüz Dilbilim Çalışmaları*, 1-20.
- Taboada, M. (2006). “Discourse Markers as Signals (or not) of Rhetorical Relations”.
Journal of Pragmatics, 38. 567-592.
- Torusdağ, G., & Aydın, İ. (2017). *Metindilim ve örnek metin çözümlemeleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Topbaş, S., & Özcan, F. H. (1995). Anlatılarda Bağlaç Kullanımı: Normal ve Özel Eğitim Gereksinimli Öğrenciler Arasında Karşılaştırma. *XI. Dilbilim Kurultayı Bildiriler Kitabı*, 82-96.
- Uzun, L. (2013). *Genel Dilbilim II*. (S. Özsoy, & Z. Erk Emeksiz, Dü) Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Üstünova, K. (2006). Ama'nın işlevleri. *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*
Yıl: 7, Sayı: 10, 2006/1, 79-92.
- Vakilifard, A., & Armand, F. (2006). The effects of ‘concept mapping’ on second language learners' comprehension of informative text. *Proc. of the Second Int. Conference on Concept Mapping*. Costa Rica.
- Yılmaz, E., & Topal, Z. (2010). Türkçe öğretiminde metindilbilimsel çözümleme yönteminin uygulanması. *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 27, 775-788.